

INSTITUTIONEN FÖR

KULTURVETENSKAPER

ARTIFICIELLT LIV, KROPPSLIGHET OCH

POSTHUMANISM I POPULÄRKULTUR

Elise Jonsson

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Kandidatprogram i Kultur
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt /2019
Handledare:	Åsa Andersson
Examinator:	Jan Eriksson
Rapport nr:	

Abstract

Titel: Artificiellt liv, kroppslighet och posthumanism i populärkultur

Författare: Elise Jonsson

Termin och år: VT 2019

Institution: Institutionen för Kulturvetenskaper

Handledare: Åsa Andersson

Examinator: Jan Eriksson

Nyckelord: automaton, posthumanism, robot, science fiction, feminism, genusvetenskap

Sammanfattning: In this essay I will discuss posthumanism and how we become humans. Through analyzing two science fiction works, one movie and one short story, I will discuss what it means to be human and how the male liberal subject of humanism need to be broadened and opened up to allow for other subjects to exist. By comparing two female robots, one from E.T.A Hoffman's short story *The Sandman*, and one from the movie *Ex Machina* I will discuss how these robots are performing gender and human-ness. I will also discuss how these performances affect the humans around them, making them question their own humanness.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Bakgrund.....	6
Science Fictions relevans för feministisk forskning	7
Syfte	11
Metod och material	11
Genomgående teman.....	14
Tidigare forskning och avgränsningar.....	14
Teoretiska utgångspunkter	23
Posthumanism.....	23
Antropocentrism	28
Automaton	28
Cyborg	29
Performativitet	31
Analys	33
Sandmannen.....	33
Vem är Olympia?.....	36
Artificiellt liv i <i>Ex Machina</i>	36
Ava: Session one.....	36
The mechanical vamp	38
Techno-eyes of multiple temptations	41
Vad händer när maskinerna vänder sig emot oss?	44
Fembots have feelings too.....	45
Olympia och Ava	48
Slutdiskussion	49
Källförteckning	54
Tryckta källor.....	54
Andra källor	55

Inledning

Nathan: One day the AIs are going to look back on us the same way we look at fossil skeletons on the plains of Africa. An upright ape living in dust with crude language and tools, all set for extinction (Ex Machina, 2015).

Det finns en rädsla för att mänskligheten ska utrotas av AI. I citatet ovan beskrivs hur AI kommer se tillbaka på människorna på samma sätt som vi ser tillbaka på fossila skelett. Citatet liknar människor vid uppräta apor med simpelt språk och enkla verktyg, på väg att utrotas. Synen på AI som något som kommer att utrota eller bara gå om mänskligheten i intelligens är en rädsla och en oro som har funnits länge, ända sedan datorerna uppfanns och forskare började skriva om singularitet. Singularitet är fenomenet när till exempel en dator uppgraderar sig själv snabbare och snabbare. En intelligensexlosion skapas och detta skulle då göra att datorn blir väldigt mycket smartare än all mänsklig intelligens och detta skulle i sin tur leda till mänsklighetens utrotning eftersom maskinerna enligt denna teori kommer inse att de inte behöver människor för sin överlevnad.

Att teknologin, och framför allt robotar, ska ta över världen och utrota mänskligheten är en oro och rädsla som har funnits hos människor sedan datorer skapades och även långt innan dess. Robotliknande varelser och automaton har beskrivits i litteratur sedan antiken och kinesiska och japanska automaton byggdes betydligt tidigare. Automaton är ett engelskt ord som kommer från det grekiska ordet *automatos* som betyder "acting of itself" enligt Oxford English Dictionary. En automaton beskrivs som en maskin som kan utföra olika förprogrammerade handlingar. På 1800-talet skapade Henri Maillardet en automaton som är en robot som såg ut som en pojke. Den kan rita och skriva både på franska och på engelska (historyofinformation.com, 2017).

Robotar är vanliga inom science fiction-litteratur och på 1950-talet myntade författaren Isaac Asimov robotikens tre grundlagar;

One, a robot may not injure a human being, or through inaction, allow a human being to come to harm. [...] Two [...] a robot must obey the orders given it by human beings except where such orders would conflict with the First Law. [...] And three, a robot must protect its own existence as long as such protection does not conflict with the First or Second Laws. (Asimov, 2013, s. 43)

Det finns även en ”nollte” lag[*sic*] (Asimov, 1985) som Asimov lade till i efterhand och den säger att robotar inte heller får skada mänskligheten som grupp eftersom den första lagen bara gäller individuella människor.

Även i science fiction-filmer är robotar ett vanligt inslag och 1927 kom filmen *Metropolis* av Fritz Lang. Andreas Huysens analys av denna film och dess kvinnliga huvudkaraktär har inspirerat min analys av de kvinnliga robotarna i *Sandmannen* och *Ex Machina*.

I min uppsats ska jag fokusera på *Sandmannen* av E.T.A Hoffman från 1817 och filmen *Ex Machina* från 2015. Jag tycker det är intressant hur de kvinnliga robotarna porträtteras i *Sandmannen* och i *Ex Machina*, i relation till kvinnlighet och posthumanism.

Posthumanism är intressant eftersom det är en teori som dekonstruerar humanism och det universella mänskliga subjektet och på så sätt tillåter en att fundera över andra subjekt och icke-mänsklig agens. Posthumanism är ett forskningsfält som bygger på humanismen men går vidare eller bortom humanistiska ideal. Forskare som Rosi Braidotti och Katherine Hayles menar att definitionen av mänsklighet som formulerades i upplysningstiden är extremt exkluderande eftersom den människa som begreppet refererar till är en vit, europeisk man. Posthumanism innebär ”ett

ifrågasättande av antropocentrism och humanismens imperialistiska logik” (Åsberg, et al., 2012, s. 9) och vill alltså röra sig vidare från ett enhetligt och universellt manligt(vitt) subjekt för att istället fokusera på andra typer av subjekt och agens som djur, natur och robotar och hur människor organiserar sina liv och sin verklighet i förhållande till dem.

Bakgrund

Gränsen mellan människa och teknik är otydlig och det är väldigt spännande och relevant att analysera den i ett samhälle där vi lever en stor del av vårt liv med olika teknologier runt omkring oss. Robotar är inte längre enbart science fiction utan det är idag möjligt att köpa olika typer av icke-intelligenta robotar. En av de mest kända robotarna just nu heter Sophia och är skapad av Dr. David Hanson, grundare av Hanson Robotics (hansonrobotics.com, 2017). Sophia är en människolik robot som har förmåga att tala och tänka. Hon har varit med på olika amerikanska talkshows och är känd för att skämta om mänsklighetens undergång (https://youtu.be/Bg_tJvCA8zw?t=142)

Utifrån posthumanistiska texter skrivna av bland annat Rosi Braidotti och Katherine Hayles diskuterar jag kvinnlighet och robotar utifrån ett feministiskt och posthumanistiskt perspektiv.

Rosi Braidottis bok *The Posthuman* fokuserar på posthumanism och anti-humanism och diskuterar subjektivitet och mänsklighet i förhållande till teknologi och en tankevärld bortom humanismens enhetliga manliga subjekt. Rosi Bradotti har även skrivit en bok som heter *Metamorphoses, toward a materialist theory of becoming* (Braidotti 2012) i vilken hon utifrån ett posthumanistiskt perspektiv diskuterar tillblivelse, hur kvinnlighet skapas och även hur monster och ”de andra” skapas.

Katherine Hayles bok *How we became posthuman* diskuterar posthumanism, cybernetics ur ett mer informationsvetenskapligt perspektiv.

Science Fictions relevans för feministisk forskning

Varför är det intressant att diskutera posthumanism och artificiellt liv i relation till populärkultur och feminism och vad relaterar det till för frågor? Hur kan en koppla detta till genusvetenskapliga och kulturvetenskapliga perspektiv?

Anledningen till att jag tycker att det är relevant och intressant att diskutera och analysera science fiction ur ett akademiskt perspektiv är för att, som Rosi Braidotti beskriver det i boken *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*, så kan science fiction fungera som ett tillfälle att diskutera och pröva teorier rörande posthumanistiska figurationer som robotar och cyborgs. Braidotti anser att science fiction-genren är en mer ärlig skildring av nutida kultur eftersom det är en genre som är fylld av filosofiska idéer och en tendens att moralisera (Braidotti, 2002, s. 182). Braidotti beskriver även science fiction som en genre som kan förflytta och förändra hur vi ser på världen och skapa ett kontinuum tillsammans med djur, utomjordingar och teknologiska världar. Science fiction har möjligheten att spegla och förstora händelser i vår värld och även belysa potentiella faror (Braidotti, 2002, s. 183). Detta är intressant i relation till mitt material, eftersom den här kritiken av verkens samtid är något jag tycker är väldigt närvarande i både *Sandmannen* och *Ex Machina*. Båda verken diskuterar farorna och lockelsen med teknologi och robotar trots att de är skrivna i helt olika tidsperioder.

Andra författare har beskrivit varför science fiction är relevant att studera inom en feministisk och posthumanistisk kontext och nedan går jag igenom några av dessa

tänkarna för att sätta min forskning i en kontext och vidare diskutera science fiction och dess relevans för min forskning.

En forskare som har inspirerat mig mycket är Patricia Melzer. I inledningen till boken *Alien Constructions: Science Fiction and Feminist thought* beskriver hon detaljerat och utförligt varför science fiction är relevant att studera i feministisk forskning.

Melzer menar att inom science fiction-genren så omskapas och synliggörs maktförhållanden mellan könen genom den kvinnliga cyborgens som enligt Melzer utmanar konventionella idéer om kön, ras och nation.

Genom den kvinnliga cyborgens utforskar Melzer relationen mellan science fiction och den feministiska diskursen, som hon menar handlar om att förstå problem med olikhet, globalisering och technoscience (Melzer, 2006, s. 1). Melzer menar att anledningen till varför science fiction är så viktigt för feminister är för att genren genom sitt berättarsätt och teman ofta konfronterar olika normer och diskuterar ämnen som socioekonomiska relationer, hur natur och kultur konstrueras, teknik och mänskligt liv och mänskliga relationer (Melzer, 2006, s. 2). Science fiction kan enligt Melzer skapa ritningar av sociala teorier och fungera som en plats där en kan testa feministiska tankar och teorier. Melzer hävdar fortsatt att det enbart är inom science fiction som det är möjligt att föreställa sig nya normer och nya sätt att vara på som skiljer sig radikalt från den mänskliga existens som vi är vana vid (Melzer, 2006, s. 2). Science fiction-texter skapar en länk till feministiska texter och kan enligt Melzer fungera som fallstudier av hur feministisk teori kan fungera i verkligheten (Melzer, 2006, s. 11).

I boken *Alien Constructions* använder Melzer enligt sig själv science fiction som en kulturell text för att spekulera om framtiden och för att förklara nuet. Melzer menar att science fiction är en "scen" där vi föreställer oss mänsklighetens öde och utvecklar

en terminologi för att beskriva framtiden (Melzer, 2006, s. 3). Detta sätt att se på science fiction i relation till forskning har varit viktigt för mig för att förstå hur en kan kombinera kulturella texter med posthumanistisk forskning.

Att läsa feministisk teori tillsammans med science fiction kan enligt Melzer skapa en ny och intim förståelse för dessa teoriers innehåll och deras begränsningar. Både science fiction och feministisk teori är intresserade av gränsdragningar och definitioner av kroppar och olika kulturella och sociala strukturer. Melzer menar att feministiska texter och läsningar av science fiction kan förstås som en kritik av existerande maktrelationer (Melzer, 2006, s. 11). Jag håller med Melzer och det var i läsningen av hennes tankar och idéer som mitt eget intresse för en kombination av science fiction och genusvetenskaplig forskning väcktes.

Fortsatt diskuterar Melzer relationen mellan jaget/den andre som något fundamentalt i science fiction och så även i den västerländska filosofiska traditionen. Enligt Melzer är jaget/den andre en viktig dikotomi att diskutera i relation till science fiction eftersom representationen av den andre är en stor del av science fiction-narrativ och även feministisk teori. Melzer menar att science fiction och cyborgfeminism upplöser dikotomin jaget/den andre genom att försvaga gränser mellan natur/kultur och människa/ natur genom att förändra subjekt och objektrelationer.

Kvinnan och maskinen beskrivs ofta som den andre i relation till det manliga subjektet och Melzer menar att kvinnan och maskinen ofta beskrivs som paradoxalt nog närmare naturen eftersom de saknar både själ och rationellt tänkande. Melzer menar att både kvinnan och roboten underminerar den manliga subjektspositionen och representationer av kvinnor i science fiction införlivar vad Melzer kallar ”displaced(patriarchal) cultural anxieties” rörande subjektivitet, kontroll och

självbestämmande. Kvinnorna och robotarna representerar den ultimata andre och de äcklar samtidigt som de väcker begär efter kontroll (Melzer, 2006, s. 110). Den här synen på den ultimata andra är något som diskuteras hos andra forskare rörande kvinnor och science fiction. Andreas Huyssen är en av dem och han är mest relevant i min uppsats genom hans analys av Fritz Langs film *Metropolis*. Jag diskuterar Huyssen närmare i avsnittet om tidigare forskning.

Sättet att tänka kring den kvinnliga roboten som den ultimata andra är väldigt intressant i min analys av *Sandmannen* och *Ex Machina* eftersom de båda handlar om kvinnliga robotar och deras relation till samhället, männen de lever med och männen som skapade dem.

En annan författare som likt Meltzer diskuterar relevansen för science fiction i feministisk forskning är Catherine Harper. Även Harper håller med om relevansen av science fiction inom forskning och hon menar att anledningen till det är att science fiction-genren är en så heterogen genre. Eftersom science fiction innehåller flera subjekt/den andre relationer så är det en intressant genre att studera när en är intresserad av att studera genus- och maktrelationer. Genom att studera science fiction så kan en enligt Harper få en förståelse för den dolda men genomträngande införandet av genus när en undersöker relationen mellan människa och teknologi (Harper, 1995, s. 402), en relation som kommer förtydligas i min analysdel.

Ovanstående tankesätt ser science fiction-texter som relevanta för feministisk forskning och de har inspirerat mig i valet av material och gjort mig mer intresserad av relationen mellan science fiction och verkligheten. De idéer som presenterats ovan anser jag kan läsas in i både *Sandmannen* och *Ex Machina* vilket gör dem till relevanta studieobjekt trots att det skiljer så många år mellan deras publicering. Science fiction litteratur är enligt mig och forskarna ovan relevant eftersom en kan

läsa in tankar om maktrelationer och posthumanism trots att boken i sig kanske inte i huvudsak är feministisk.

Syfte

Syftet med min uppsats är att diskutera hur posthumanism, artificiellt liv och kvinnlighet ser ut i filmen *Ex Machina* och boken *Sandmannen*. Genom att tolka verken med hjälp av posthumanistisk och feministisk teori vill jag visa på hur kvinnorna representeras i verken och hur posthumanism som teori går att läsas i science fiction texter.

Metod och material

Metoden jag har i min uppsats är inspirerad av *Feminism i rörliga bilder* av Katharina Tollin och Maria Törnqvist. Jag använder mig också av det som Bergström och Boréus beskriver som ”uttolkarorienterad tolkningsstrategi”. Tollin och Törnqvist beskriver sin metod med att de låter feministiska teorier möta filmer för att ”[ta] fasta på den kraft som ligger i populärkulturens förmåga att visualisera abstrakta tankar” (Tollin & Törnqvist, 2014, s. 16) och detta synsätt har inspirerat mig i det att jag vill låta två skönlitterära verk möta en teori som posthumanism. Teorin både beskriver verken och beskrivs i verken eftersom de handlar om grunderna i posthumanism, det vill säga hur vi lever med icke-mänskliga agenser och i en ständig närhet till och cyborgskap med olika typer av teknologi.

Den andra metoden som inspirerat mig och som jag använt mig av i min analys är Bergströms och Boréus uttolkarorienterade tolkningsstrategi. Denna metod innebär en läsning av texter på ett sätt som ger texten en ny innebörd. De citerar Gadamer som menar att forskarens egen ”historiska och socialt betingade förförståelse” kan användas som utgångspunkt för att analysera texter. De menar även att det är denna

förförståelse som överhuvudtaget gör det möjligt att ta till sig texter från andra tidsperioder. Detta betyder enligt Bergström och Boréus att texten har en "föränderlig betydelse" eftersom olika uttolkare har gett texten olika betydelse och tolkningar i olika historiska och samhälleliga kontexter och situationer. De menar att det väsentliga i denna metod är texten och dess existens samt forskaren som "socialt och historiskt betingade uttolkare" (Bergström & Boréus, 2012, s. 32). Med den här metoden försöker en forskare inte återskapa en författares eller andra läsares mening och tolkning utan forskaren använder sin egen situerade kunskap för att tolka texten vilket leder till att den får en ny innebörd (Bergström & Boréus, 2012, s. 32). Genom att analysera två av tiden skilda verk som *Sandmannen* och *Ex Machina* tolkar jag deras innehåll i en posthumanistisk och feministisk kontext.

Bergström och Boréus beskriver vad de kallar en extremvariant av Gadammers läsning som innebär att en läser en text och förklarar nya läsmöjligheter av texten som "erbjuds med tillgång till speciella intellektuella redskap som inte tidigare funnits till hands". Detta leder enligt dem till att texten ständigt förändras med varje ny läsare och dennes situerade kunskap (Bergström & Boréus, 2012, s. 32). Anledningen till att jag har arbetat med denna metod är för att som feministisk forskare så är det viktigt att situera sig själv i sin forskning och denna metod möjliggör detta. I erfarenhet av kvinna och feminist samt science fiction-älskare, så kan jag göra en läsning av de olika verken jag har använt mig av och jämföra dem med varandra och även läsa dem på ett sätt som deras avsändare inte var medvetna om. Det finns även en nackdel med att inte diskutera avsändarens intention eftersom hen kanske ville säga något helt annat med sin film eller sin novell men det är inte det som är fokus för min analys. Även Tollin och Törnqvists metod i att samläsa filmer med teoretiska perspektiv

anser jag är en bra metod för att underlätta för mig själv och förstå posthumanistisk teori på ett mer konkret sätt eftersom den ofta är abstrakt.

Jag har även i mitt val av metod inspirerats av boken *Handbok i kvalitativ analys* av Andreas Fejes och Robert Thornberg och då främst avsnitten som handlar om allmän tolkningslära och textanalys. De menar att förståelsen av ett budskap står i fokus istället för förklaringen av budskapet (Fejes & Thornberg, 2015, s. 73) och texten kan enligt dem ses som självständig och fristående ifrån författaren. Enligt denna metod undersöker en snarare textens intention än författarens, likt Bergström och Boréus uttolkande metod.

I denna uppsats ska jag alltså jämföra och samläsa två olika verk ur två olika tidsperioder. *Sandmannen* är en novell av E.T.A Hoffmann som skrevs 1817 och filmen *Ex Machina* som kom ut 2015. Jag har valt ut några avsnitt i *Sandmannen* och några scener ur *Ex Machina* som jag tycker belyser posthumanistisk teori och sen jämför jag dem med varandra. Jag har fokuserat på innehållet och gör det som Bergström och Boréus beskriver som en uttolkande läsning av verken samtidigt som jag sätter verken i en posthumanistisk kontext på ett liknande sätt som Tollin och Törnqvist har gjort.

Jag valde *Ex Machina* och *Sandmannen* eftersom de enligt mig diskuterar samma teman, trots det stora tidsspänn som skiljer deras publiceringsdatum. Jag vill visa att synen på kvinnlighet och teknologi både har förändrats och inte gjort det.

Kvinnosynen i *Sandmannen* syns till viss del även i *Ex Machina* och även om det har gjorts stora teknologiska framsteg de senaste åren sen *Sandmannen* publicerades finns det fortfarande kvar ett sätt att se på robotar som liknar det synsätt som förekommer i novellen. Jag ser även stora likheter mellan människorna i verken, både *Ex Machinas* Caleb och *Sandmannens* Nathaniel möter en robot på olika villkor

och de villkoren har robotens skapare dikterat utan vare sig robotarnas medgivande eller Nathaniel och Calebs inblandning. Det finns även likheter mellan 2000-talets robot Ava och 1800-talets automaton Olympia trots att det är en enorm skillnad mellan deras teknologiska funktioner och design men detta kommer jag diskutera vidare i analysdelen.

Genomgående teman

Förutom posthumanism lyfts teman som mänsklighet, kroppslighet, sexualitet och kärlek i de olika verken. Både Ava och Olympia är kvinnliga robotar som väcker känslor av förundran och kärlek i de män de möter, fast på olika sätt, Olympia genom att vara en idealkvinna, tyst och samarbetsvillig, Ava genom att vara upprorisk och sexuell. Ett annat tema som är gemensamt för de båda verken är hur mötet med automatons eller robotar förändrar hur en ser på vad som är mänskligt.

I *Ex Machina* lyfts teman som mänsklighet, kroppslighet, kärlek, porr, sexualitet och övervakning. Posthumanism, mänsklig exceptionalism och idéer om Cyborgs är genomgående teman i både *Sandmannen* och *Ex Machina*. Jag går igenom dessa begrepp mer detaljerat i avsnittet om teori.

Tidigare forskning och avgränsningar

För att sätta min forskning i en kontext går jag i detta avsnitt igenom tidigare forskning och avgränsningar. Posthumanism är ett väldigt brett fält som har tagit inspiration från många andra fält, bland annat genusvetenskap, biologi och informationsvetenskap.

Posthumanism är ett brett fält som används inom genusvetenskap, informationsvetenskap, kulturvetenskap, bio-teknologi, litteraturvetenskap, filmvetenskap och filosofi. I min uppsats har jag fokuserat på genusvetenskapliga och

kulturvetenskapliga perspektiv men jag har även läst texter utifrån andra perspektiv för att försöka få en bred kunskap av hur begreppet används. Några av de böcker och artiklar jag har läst kommer jag att använda mer aktivt i min analys medan de andra inte har någon tydlig plats i min analys men ändå har påverkat min syn på ämnet.

Här går jag kortfattat igenom de böcker jag ska använda mig av i analysen och i nästa kapitel kommer jag att gå in djupare på de olika begrepp böckerna och texterna diskuterar för att göra det tydligare när de sedan används i analysen. De texter och böcker jag kommer att använda mig mest av i min analys är två böcker av Rosi Braidotti; *Posthuman* och *Metamorphoses: towards a materialist theory of becoming* (Braidotti, 2002), i vilka Braidotti diskuterar posthumanism och anti-humanism respektive metamorfoser och förvandlingar. Jag kommer även använda mig av HuysSENS teori om kvinnliga robotar, Haraways cyborg-begrepp och Judith Butlers idéer om performativitet.

Posthumanism har två olika definitioner, dels posthuman, det vill säga teorin om något som kommer efter mänskligheten. Det kan vara den ultimata människan eller en robot eller AI som tar över efter det att mänskligheten har dött ut. Den andra aspekten är posthumanism, som är en teori som fokuserar på en världsbild efter humanismen och har fokus på annan agens än mänsklig. Båda teorier är väldigt intressanta och jag kommer diskutera dem båda eftersom jag anser att de är delar av samma teori.

En kan inte skriva om posthumanism utan att nämna Donna Haraway. Även om hon inte kallar sig själv för posthumanist är hennes forskning relevant inom detta fält. Haraway är känd för att ha skrivit om cyborgs och om hur viktigt det är att fundera kring andra agenser än mänsklig agens. Hon menar bland annat att vi lever i symbios med mineraler, djur och teknologi. Inom genusvetenskap är hennes *A cyborg*

manifesto en väldigt viktig text och så även inom posthumanism. I avsnittet om teoretiska begrepp går jag närmare in på hennes beskrivning av begreppet cyborg och figurationer.

Cary Wolfe

En annan forskare som har skrivit om posthumanism är Cary Wolfe. Han har skrivit boken *What is Posthumanism?* I introduktionen ger han en historisk överblick över fältet som är viktigt för att min egen forskning. Det är en tydlig överblick över fältet och han citerar författare som Haraway, Katherine Hayles, Judith Butler med flera.

Wolfe beskriver hur termen posthumanism kom att användas inom kritisk diskurs inom humanistiska ämnen och samhällsvetenskap under mitten av 1990-talet.

Samtidigt går begreppet att spåras till den så kallade "Macy-konferensen" år 1946 (Wolfe 2010, xii). Vidare beskriver Wolfe sin tidigare forskning där han först använde begreppet posthumanism och hur Katherine Hayles plockade upp begreppet i sin bok *How We Became Posthuman* (1999). Hayles forskning har inspirerat mig i den här uppsatsen. Wolfe diskuterar även Donna Haraways bidrag till genren i form av *A Cyborg Manifesto* (1985) som även hon har varit viktigt i min egen forskning.

Simone de Beauvoir

Jag har, precis som många andra feminister, även inspirerats av Simone de Beauvoir och hennes syn på kvinnan som en negation till mannen. Simone de Beauvoirs forskning är relevant i en posthumanistisk aspekt eftersom posthumanism till stor del bygger på synen på att alla subjekt är viktiga. Att se mannen som det enda subjektet är oförenligt med både feminism och posthumanistisk teori och det är tydligt att posthumanism har använt sig av bland annat Beauvoirs tankar om kvinnlighet och

hennes sätt att samtidigt kritisera det manliga universella subjektet. I sin bok *Det andra könet* skriver Simone de Beauvoir att

Mannen representerar samtidigt det positiva och neutrala, så till den grad att man på franska säger *les hommes* för att benämna människorna[...]. Kvinnan framträder som det negativa, så att varje benämning tillskrivs henne som en begränsning, utan ömsesidighet (de Beauvoir, 2012. s. 25)

Beauvoirs syn på manlighet och kvinnlighet är inte bara relevant inom genusforskning, synen på ett enhetligt manligt subjekt är även något posthumanismen är kritisk mot. Istället vill posthumanism fokusera på andra subjekt och agenser.

Andreas Huyssen

Synen på kvinnan som den andre är genomgående i samhället och Andreas Huyssen skriver om bland annat det i sin bok *After the Great Divide: Modernism, Mass Culture, Postmodernism*. Huyssen diskuterar masskultur, modernism och postmodernism och menar att "The Great Divide" i titeln refererar till uppdelningen av finkultur, eller som han skriver "high art", och masskultur (Huyssen, 1987, s. viii). HuysSENS bok är en samling essäer och han beskriver i inledningen att gemensamt för essäerna är att de är skrivna ur en postmodernistisk ställning som enligt Huyssen utmanar tron på en nödvändig separering av "high art" från masskultur, politik och vardagen (Huyssen, 1987, s. x).

Delen av HuysSENS essäsamling som intresserar mig mest och är mest relevant för min uppsats är den essä i vilken han skriver om Fritz Langs film *Metropolis*. I essän, som han döpt till *The Vamp and the Machine: Fritz Lang's Metropolis* gör Huyssen en djupgående analys av *Metropolis*, med fokus på den kvinnliga roboten Maria som

skapas för att ersätta de mänskliga arbetarna. Förutom att analysera filmens innehåll sätter han in den i en historisk kontext och diskuterar hur filmen beskriver samhället. Han förklarar sitt fokus på Maria, den kvinnliga roboten i filmen med att säga att enbart genom att fokusera på “the mechanical vamp” kan vi fullt ut förstå filmens budskap och mening (Huysen, 1987, s.68).

After all, the world of technology has always been the world of men while the woman has been considered to be outside of technology, a part of nature, as it were (Huysen, 1987)

Dikotomin mellan natur och teknologi(kultur) är genomgående i samhället och det är väldigt intressant att Huysen spekulerar om varför roboten i filmen har just kvinnliga drag.

Katherine Hayles

En annan aspekt av posthumanismen som jag har nämnt tidigare representeras av Katherine Hayles. Hon bidrar med posthumanistisk forskning inom den cybernetiska och informationsvetenskapliga delen. I hennes bok *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics* skriver Hayles om virtuella kroppar och cybernetics. Hon skriver även om cybernetikens historia och nämner bland andra Hans Moravec, känd för sin forskning kring huruvida det är möjligt att föra över sitt medvetande från en kropp till en annan.

Donna Haraway

En av de viktigaste forskarna att nämna är Donna Haraway på grund av hur hon har påverkat det posthumanistiska fältet. 1985 skrev Haraway *A Cyborg Manifesto* i vilket hon diskuterar cyborgs och hur vi lever i symbios med djur och natur. Hon beskriver manifestet som “an effort to build an ironic political myth faithful to

feminism, socialism, and materialism.” [---] “In the center of my ironic faith, my blasphemy, is the image of the cyborg.” (Haraway 1985. s. 1). Haraway beskriver vad en cyborg är och fortsätter sedan med att diskutera dess relation till kvinnorörelsen. Haraway beskriver de dualismer som finns i samhället och beskriver hur de har varit

systemic to the logics and practices of domination of women, people of colour, nature, workers, animals - in short, domination of all constituted as others, whose task is to mirror the self (Haraway 1985. s. 177).

Haraway beskriver även hur “hightech culture” utmanar dessa dualismer eftersom det inte går att se vem som skapar och vem som blir skapad i relationen mellan människa och maskin (Haraway 1985. s. 177).

Judith Butler

Jag har inspirerats av Judith Butlers idéer om performativitet och görandet av kön. I uppsatsen tolkar jag hennes begrepp och applicerar det på den performativa aspekten av mänsklighet. I relation till de fiktiva verk jag har valt att analysera är detta görandet intressant, vad är det som gör att robotar ses som mer mänskliga än människorna. Posthumanistisk forskning är performativ, mänsklighet är inte ett essentiellt enhetligt subjekt, det är en heterogen samling kroppar som blir till i relation till varandra. Här märks även Judith Butlers inflytande på posthumanism och hennes teori om performativitet, blivandet, är väldigt relevant både i genusvetenskaplig forskning och posthumanistisk forskning.

Kim Toffoletti

En kulturvetenskaplig syn på cyborgs kommer från Kim Toffolettis bok *Cyborgs and Barbie Dolls: Feminism, popular culture and the posthuman body* (Toffoletti, 2007). Toffoletti fokuserar på en populärkulturellt användande av posthumanism och

cyborgbegreppet. Toffoletti skriver bland annat om *Barbie: a posthuman prototype* och *Posthuman monsters: the erasure of Marilyn Manson*. Toffolettis största bidrag till fältet är posthumanistiska diskussioner av populärkulturella fenomen och hennes fokus på kroppslighet. I inledningen till boken beskriver hon hur hon har använt sig av feministiska debatter rörande relationen mellan kvinnor och teknologi eftersom hon tycker att posthumanistisk forskning tidigare har haft ett fokus på mannens relation till teknologi. Hon vill i boken ifrågasätta det manliga mänskliga subjektet och menar att det är viktigt att undersöka feministiska förhållningssätt till teknologi för att förstå "the posthuman". Toffoletti beskriver hur en genom att undersöka feministiska föreställningar av teknologi kan kartlägga hur interaktioner mellan människa/teknologi har tolkats av feministisk forskning (Toffoletti, 2007, s. 4).

Toffoletti beskriver hur hon genom att undersöka förändringarna i moderna sociala verksamheter vill visa på ett sätt att tänka på subjektet som inte är grundat i idéer om "det sanna jaget". Hon menar att de posthumanistiska figurationerna hon diskuterar i boken utmanar "an established set of values based in dialectical thought" (Toffoletti, 2007, s. 4). Hon menar att en spänning mellan mänsklighet och teknologi är vägledande inom posthumanismen och denna spänningen stör "traditional understandings of selfhood, identity, the body and reality" (Toffoletti, 2007, s. 4). Posthumanistiska figurationer är tilldragande eftersom de enligt Toffoletti är motsägelsefulla och ostabila, inte för att de "transcend the body or offer a better version of human existence" (ibid). Posthumanisten bebor ett rum bortom det verkliga "where time and history defy linear progression" (Toffoletti, 2007, s. 5).

Diana Coole och Samantha frost

Performativitet, att göra mänsklighet, att passera som människa är också något som

är centralt inom posthumanism och både *Sandmannen* och *Ex Machina*. I boken *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics* skriver Diana Coole och Samantha Frost att smarta syntetiska livsformer förändrar hur vi ser oss själva som personer och individer eftersom förmågan att separerera intelligent och ointelligent liv har, enligt dem, varit avgörande när det gäller att skilja människor från andra djur och för att berättiga människors beslagtagande av materiella resurser. När robotar som Ava skapas så försvinner möjligheten att skilja på människor och robotar eftersom det är omöjligt att se vem som är vad. Coole och Frost menar att om forskare har förmågan att skapa intelligent liv som kan agera och utföra vissa specifika uppgifter så blir tidigare essentiella distinktioner mindre livskraftiga och normer som dessa distinktioner bygger på blir mindre begripliga (Coole & Frost, 2010, s. 22). Det vill säga, normer om vem som är subjekt och vad som är objekt förändras och så även synen på vad som är mänskligt och vad som är icke-mänskligt. En förståelse för materialitet som icke-passivt, det vill säga icke-mänskliga agenter med förmåga till "self-transformation, self-organization, and directedness" förändrar och stör den vanliga tanken om att varelser med agens enbart är människor med kognitiva förmågor, internationalitet, frihet att ta autonoma beslut och antagandet om att människor har rätt till och förmågan att kontrollera naturen (Coole & Frost, 2010, s. 10). Skapandet av intelligenta människoliknande robotar stör de normer som Coole och Frost diskuterar ovan. Genom att skapa den här typen av varelser så går det att se hur normer har skapats utifrån idéer om agens som intelligenta robotar och cyborgs dekonstruerar.

Sekundärkällor

Jag har inspirerats av många andra författare och forskare som jag tyvärr inte har möjlighet att använda i min analys. Böckerna och artiklarna har påverkat hur jag

förstår posthumanism och feministisk science fiction när jag först började läsa in mig på fältet. Texterna handlar bland annat om feminism, posthumanism, science fiction, kroppslighet men har också en annan vinkel som inte är relevant för min forskning. Till exempel boken *The Secret Feminist Cabal: A Cultural History of Science Fiction Feminisms* av Helen Merrick fokuserar mer på fans och fan-kultur och feministisk science fiction. Hon beskriver hur hon har valt att fokusera på just feministisk science fiction eftersom genren inte bara är skönlitterär utan även fungerar som exempel på feministisk teori och vetenskapliga diskurser kring teknologi. Merrick fokuserar på en kulturhistorisk aspekt av feministisk science fiction-texter istället för att tolka och analysera innehållet i dem och detta sättet att hantera science fiction i feministisk forskning har legat till grund för mitt eget intresse och val av analysmaterial.

Posthuman bodies av Judith Halberstam och Ira Livingston är en antologi som diskuterar posthumanism ur olika perspektiv. Teman som diskuteras i antologin är till exempel klass, identitet, abort och science fiction. Halberstams och Livingstons forskning är relevant eftersom den diskuterar andra aspekter än många andra. Deras fokus på till exempel klass är inte vanligt att diskutera inom posthumanism men inom genusvetenskaplig forskning är det en väldigt viktig intersektion att ha i åtanke.

Elaine Graham beskriver i inledningen att boken *Representations of the posthuman* handlar om vad det betyder att vara människa och Graham vill i boken undersöka hur teknologi påverkar vad det betyder att vara människa (Graham, 2002, s. 1). Grahams bok handlar om samma ämnen som intresserar mig. Forskning som relaterar till posthumanism, det vill säga hur vår förståelse av vad som är mänskligt har förändrats i förhållande till robotar och artificiell intelligens är vad denna uppsats handlar om.

Ovan har jag diskuterat den forskning som jag har använt mig av i min analys och jag har även läst verk som inte har någon självklar plats i analysen men som ändå har påverkat hur jag ser på posthumanism. Fältet är väldigt intersektionellt och texter om informationsvetenskap, genusvetenskap och populärkultur är relevanta. Jag redogör även för några av de författare och tankar som ligger i bakgrunden för min forskning men vars teorier jag inte kommer att använda mig av lika aktivt i analysdelen. I nästa avsnitt går jag igenom de teorier jag kommer att använda mig av och jag kommer även förklara de begrepp jag har använt mig av.

Teoretiska utgångspunkter

Som jag har sagt tidigare är posthumanism ett väldigt brett forskningsområde och det har skrivits mycket om posthumanism och populärkultur. I avsnittet ovan redogjorde jag för den tidigare forskning som influerat mig och även kommer vara del i min analys. För att göra det lättare att förstå går jag i detta avsnittet de nyckelbegrepp jag använder i min analys.

Jag börjar med att definiera vad posthumanism är och vilken vinkel av det jag vill använda mig av eftersom det är det som ligger till grund för hela uppsatsen.

Posthumanism

Posthumanism har två olika definitioner, dels posthuman, det vill säga teorin om något som kommer efter mänskligheten. Detta kan vara den ultimata människan eller en robot eller AI som tar över efter det att mänskligheten har dött ut. Den andra aspekten är posthumanism, som är en teori som fokuserar på en världsbild efter humanismen och har fokus på annan agens än mänsklig.

Posthumanism som forskningsfält är, som jag skrivit tidigare ett väldigt brett fält, med många olika betydelser och definitioner. De flesta forskare gör en distinktion

mellan posthumanism och posthuman som jag gjorde ovan. Cary Wolfe har en bra och enkel distinktion mellan posthuman och posthumanist:

[...] posthumanism in my sense isn't posthuman at all – in the sense of being "after" our embodiment has been transcended – but only posthumanist, in the sense that it opposes the fantasies of disembodiment and autonomy, inherited from the humanist self [...] (Wolfe, 2010, s. xv).

Wolfe menar att en måste skilja mellan vad som är post-mänskligt(posthuman), det vill säga robotar, cyborgs och "uppgraderade" människor vars kroppar förändrats och omskapas av teknologi, och vad som är posthumanistiskt (posthumanist), det vill säga den teori som dekonstruerar humanistisk upplysningsteori med mannen som det universella subjektet och samtidigt öppnar för andra typer av subjekt. I den här uppsatsen fokuserar jag på den posthumanistiska delen av begreppet även om det i mitt analysmaterial förekommer robotar och cyborgs.

Rosi Braidotti diskuterar båda aspekterna men fokuserar till största del på den posthumanistiska delen av begreppet. Hon menar att definitionen av vad mänsklighet är borde förändras eftersom den som inbegrips av begreppet idag är varelsen som vi känner igen från upplysningens ideal och arvet som bygger på mannen som norm och ideal rörande den perfekta kroppen. Braidotti beskriver hur idealet grundades först av Protagoras som "the measure of all things" och sedan återkom och förnyades under renässansen genom Leonardo Da Vincis vitruvianske man och skriver att "[t]ogether they hold a specific view of what is "human" about humanity" (Braidotti, 2013, s. 13). Det manliga kroppsliga idealet stänger ute andra typer av mänsklig existens och de som inte ingår i den kategorin blir "den andre". Braidotti menar att det europeiska ideal som delar upp världen i själv och den andre resulterar i en tanke om olikhet som något negativt. "Otherness" definieras enligt henne som

subjektivitetens och medvetenhetens motsats. Braidotti menar att så länge olikhet är lika med underlägsenhet så finns det negativa konsekvenser för alla som definieras som den andra. Braidotti definierar De Andra som "the sexualized, racialized, and naturalized others", det vill säga alla kroppar som inte är män. Sexualiserade, rasifierade "naturliga" andra reduceras till en "less than human" status som möjliggör vad Braidotti kallar "engångskroppar", kroppar som går att slita ut och sen göra sig av med utan konsekvenser, eftersom de är mindre än mänskliga (Braidotti, 2013, s. 15). Som en strategi för att göra upp med det homogena, vita, europeiska manliga subjektet diskuterar Braidotti anti-humanism, som är ett motstånd till humanistisk forskning. Anti-humanism handlar enligt Braidotti om att förändra vem som står i centrum och vem som är det universalistiska subjektet. Genom historien har den positionen automatiskt tillskrivits en man. Men när det som tidigare var det dominanta subjektet befrias från det som Braidotti beskriver som storhetsvansinne, och inte längre är den som bestämmer över historieskrivningen, så kan andra historier och subjektspositioner träda fram (Braidotti, 2013, s. 23). Ett exempel på sättet att låta andra historieskrivningar komma fram är det som inom feministisk historieskrivning har fått namnet **herstory**. **Herstory** har skapats som ett motstånd mot det som anses vara en exkluderande **history** där bara män står i fokus. **Herstory** är ett sätt att skriva om historien så att andra subjekt än manliga vita européer är välkomna, som ett sätt att visa att det finns andra historier som är lika viktiga.

Braidotti bygger vidare på den här teorin och beskriver det feministiska subjektet som "not **Woman** as the complementary and specular other of man" utan det feministiska subjektet är ett komplext förkroppsligat subjekt med flera lager som har tagit avstånd ifrån "the institution of femininity". Det feministiska subjektet är inte

längre den maktlösa reflektionen av det dominanta subjektet, utan hon kanske inte ens är en hon längre utan ett "subject-in-process, a mutant, the other of the Other, a post-woman embodied subject cast in female morphology who has already undergone an essential metamorphosis(Braidotti, 2002, s. 11).

Katherine Hayles idéer liknar Braidottis, och hon beskriver posthumanism som ett verktyg för att definiera en annan slags mänsklighet än tidigare. Beskrivningen av mänsklighet passade enbart in på en väldigt liten del av människor, det vill säga de som hade makt, rikedomar och "leisure to conceptualize themselves as autonomous beings exercising their will thorough individual agency and choice" (Hayles, 1999, s. 286). Anledningen till att beskrivningar av mänsklighet inte har passat in på alla människor är för att det enligt Hayles har funnits ett "liberalt humanistiskt subjekt" som historiskt sett alltid har konstruerats som en vit europeisk man och det vill Hayles och andra posthumanister kritisera.

Posthumanism handlar alltså inte om mänsklighetens utrotning utan det handlar om att förändra hur en ser på världen och göra upp med det universalistiska subjektet som så länge har varit den vita europeiska mannen. En stor del av posthumanistisk forskning vill gå emot detta tankesättet och visa att det finns andra subjekt som är precis lika levande och verkliga som det maskulina subjektet från upplysningstiden. Många ser på posthumanism som slutet på människans existens men som Braidotti skriver i *Metamorphoses*, "none of this need to be catastrophic but rather a way to allow for new life forms and new forms of cohabitation between humans and technological others" (Braidotti, 2002).

Relationen mellan människor och den teknologiske andre är något som ofta diskuteras inom Science Fiction-litteratur. Genren utforskar andra relationer än de som existerar i verkligheten och fiktionen gör det möjligt att både diskutera fenomen

som liknar de vi möter i livet men även skapa extremer. Catherine Harper menar att det finns en jämförelse att göra mellan Aliens skapade av en science fiction-författare och "the constructed Female Other of the humanist gaze" (Harper, 1995, s. 399).

I boken *Posthumanistiska nyckeltexter* beskrivs posthumanister som forskare som är emot idén att ett mänskligt subjekt bara kan vara en "generisk figur, en vit, manlig, västerländsk, välbeställd, välartikulerad och självständig individ." Posthumanismen beskrivs som "det *mer än* humanvetenskapliga studiet av de villkor och relationer som gör vissa objekt och vissa subjekt möjliga, och inte andra" (Åsberg, et al., 2012, s. 17). Boken diskuterar också posthumanism som ett ifrågasättande av antropocentrism och "humanismens imperialistiska logik." (Åsberg, et al., 2012, s. 9). Posthumanistiska studier är enligt boken ett analytiskt svar och ett förhållningssätt till "det materiellas betydelseproducerande potential" och ett sätt för forskning att närma sig kroppen, eftersom

Det finns tydliga tecken på att dessa teoriers vändning mot fysisk natur, materiell fakticitet och en inte enbart mänsklig verklighet, kommit att beröra allt fler. [...] de känner väl till att det mänskliga utgör en minimal del av jordens oerhörda mångfald.
(Åsberg, et al., 2012, s. 23)

Åsberg et al. sammanfattar bra vad posthumanism är i avsnittet ovan och visar även dess relevans inom genusvetenskap. Det är viktigt att öppna upp för alternativa subjekt eftersom de tillför en annan syn på verkligheten samt att de tillför en intersektionell aspekt som är värdefull. Posthumanismen strävar efter att förändra synen på subjektet som enhetligt manligt och göra plats för andra subjekt som kvinnan, roboten eller djuret och visa på de relationer som finns mellan mänskligt liv och teknologiskt liv, det vill säga robotar.

Antropocentrism

Ett viktigt begrepp inom posthumanistisk forskning är antropocentrism.

Antropocentrism beskrivs i *Posthumanistiska nyckeltexter* som ”illusionen om en generisk människa, en abstraktion utan nationalitet, kön, sexualitet, ålder eller handikapp.” (Åsberg, et al., 2012, s. 9) Posthumanismen vill göra motstånd emot illusionen som beskrivs ovan, och problematisera den, eftersom en ”reflexmässig antropocentrism samt ett antagande om en mänsklig essens är något som enbart upprätthåller en humanistisk ideologi om mänsklig exceptionalism” (Åsberg, et al., 2012, s. 51).

Automaton

En automaton är en människolik robot som går att programmera till att utföra vissa handlingar genom en klockliknande mekanik med kugghjul och andra mekanismer. En av de mest kända automaton är Maillardets automaton ”the Draughtsman-Writer” och byggdes av Henri Maillardet på 1800-talet. Maskinen kan göra fyra teckningar och tre dikter varav den ena dikten är på engelska och de två andra är på franska (The Franklin Institute, u.d.). Olympia i boken *Sandmannen* är en avancerad version av en automaton, hon drivs av en kugghjulsmechanism och kan utföra enklare rörelser som att dansa och gå framåt. Hon kan även sjunga men enligt boken låter hon som en speldosa (Hoffmann, 1817, s. 38). Braidotti beskriver automaton som ett kännetecken för det hon kallar ”the techno-monstrous other”, det vill säga en varelse som är icke-organisk men som ser ut och fungerar på samma sätt som en människa men samtidigt är inte ett subjekt (Braidotti, 2002, s. 217).

Cyborg

Den forskare som är mest känd för att använda sig av cyborg-begreppet är nog Donna Haraway. I essän *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, And Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century* (Haraway, 1991) beskriver Haraway cyborgen som en hybridvarelse som är uppbyggd av organism och maskin (Haraway, 1991, s. 149).

Cyborgen är även enligt Haraway en hybrid av fiktion och kvinnors levda erfarenheter. Cyborgs finns överallt och de är inte bara en fiktiv varelse från science fiction litteratur, utan högst verkliga.

By the late twentieth century, our time, a mythic time, we are all chimeras, theorized and fabricated hybrids of machine and organism; in short we are cyborgs. The cyborg is our ontology, it gives our politics. The cyborg is a condensed image of both imagination and material reality, the two joined centres structuring any possibility of historical transformation (Haraway 1991. s. 150)

Med hjälp av cyborgen vill Haraway skapa ett nytt narrativ. Hon beskriver cyborg-myten som ett verktyg för att knyta samman människor och djur. Haraway beskriver en av premisserna för skapandet av cyborg manifesto som att hon har observerat en ökande dualism mellan sinne och kropp, djur och maskin, idealism och materialism inom “the social practices, symbolic formulations, and physical artefacts associated with ‘high technology’ and scientific culture” (Haraway 1991. s. 154). Dualismen eller dikotomin mellan djur och maskin är något som Haraway är kritisk mot och hon ställer sig frågan varför våra kroppar ska sluta vid huden, eller i bästa fall inkludera andra varelser, som även de är ”inkapsade i hud” (Haraway 1991. s. 178). Haraways cyborg är inte bara en människa som lever sitt liv i närhet till teknologiska artefakter, utan Haraway argumenterar för att vi måste även leva i symbios till djur och mineraler.

I den västerländska vetenskapstraditionen, driven av patriarkal kapitalism, i traditionen av appropriering av naturen som resurs för att skapa kultur, traditionen av att skapa jaget som en spegling av den andre, allt detta och relationen mellan organism och maskin har enligt Haraway varit ett gränsskrig. I cyborgens så är natur och kultur omarbetade och den ena kan inte längre appropriera den andre (Haraway, 1991, s. 151).

Tollin och Törnqvist diskuterar posthumanism med hjälp av filmen *Låt den rätte komma in* och beskriver Haraways posthumanism i relation till vampyren och den monstruösa andre. De menar att det som Haraway kan lära oss är att fokusera på relationer mellan artgränser. Enligt Tollin och Törnqvist kan Haraways teorier lära oss något viktigt om liv och död, vänskap och konkurrens, materialitet, kunskap och makt. Relationer med andra djur och varelser har inte alltid tagits på allvar av feministisk teori enligt Tollin och Törnqvist, utan feministisk teori har enligt dem skrivit in sig i en traditionellt humanistisk föreställning om människan som en universell och avgränsad kategori, upphöjd till kultur och avskild från naturen såväl som tekniken (Tollin & Törnqvist, 2014, s. 167). Därför är posthumanism så viktigt, för att kunna analysera dessa maktrelationerna och artöverskridande relationerna mellan människa och teknik.

I texten *Incurably Alien Other: A Case for Feminist Cyborg Writers* beskriver Mary Catherine Harper den feministiska cyborgens som en samling kulturellt och teknologiskt överskridanden som inte kan reduceras till enkla kropp/sinne oppositioner. Hon menar att eftersom den feministiska cyborgens så ofta används för och tolkas som ett motstånd mot humanistisk subjektivitet så kan vi kategorisera dem som "The Other, that female-marked and elusive discourse-based alien sliding over the humanist subject's mirrorshades" (Harper, 1995, s. 400).

Harper beskriver även Cyborgen som den andre och även om hon främst diskuterar Cyberpunk så tycker jag att hennes tankar om hur genren kritiserar den humanistiska subjektiviteten är applicerbar även på mitt material. Enligt Harper erbjuder Cyberpunk en möjlighet av frigörelse från "such oppositional categories as masculinist rationality and the feminized "meat" (Harper, 1995, s. 400) och så även science fiction.

Performativitet

Judith Butler är mest känd för att diskutera genus som något en gör istället för något en är. Hon menar att genus är performativt. Butler bygger vidare på Simone de Beauvoirs tankar om att en inte är kvinna, det är något en blir. Kvinnlighet är performativt. Judith Butler beskriver görandet av genus som ett oupphörligt uppträdande, eller ett performance. Enligt Butler är genus det som "gör människor" av individer och genom så kallade "genushandlingar" skapas genusidentitet (Butler 2007, s. 218). Butler beskriver genus som en konstruktion som döljer sin tillblivelse och straffar de som inte lyckas uttrycka "rätt" genusidentitet. Genushandlingar sätter spår och enligt Butler är det upprepningarna av vissa genushandlingar som skapar det som ses som "ett naturligt kön" eller "en sann kvinna" (Butler 2007, s. 219). Genus skapas enligt Butler genom en "stiliserad upprepning av handlingar", det vill säga, genus uppstår performativt genom olika handlingar, rörelser och gester. Detta leder enligt Butler till illusionen av ett varaktigt enhetligt genus (Butler 2007, s. 219). Genom att analysera det här görandet kan vi se vilka normer som påverkar skapandet av genus eftersom ageranden utifrån genusidentitet är tidsbundna och "kollektiva dimensioner".

Enligt Butler hör genus till det som "gör människor" av individer. De som inte lyckas manifesteras sitt genus på "rätt sätt" straffas. Butler menar att det leder till att

konstruktionen av genus tvingar oss att tro på dess nödvändighet och naturlighet (Butler 2007, s. 219). Eftersom det inte finns någon "essens" som genus uttrycker eller ger yttre form åt och inte något objektivet ideal som genus eftersträvar, och eftersom genus inte är ett faktum, är det genushandlingarna som skapar genus, och utan dessa handlingar skulle det inte finnas något genus över huvud taget. Genus är en konstruktion som regelmässigt döljer sin tillblivelse; den tysta kollektiva överenskommelsen att performativt skapa och som kulturella fiktioner upprätthålla polärt skilda genus, denna överenskommelse undanskymms av produkternas trovärdighet – och av de straff som blir konsekvensen av att inte godkänna dem; konstruktionen "tvingar" oss att tro på dess nödvändighet och naturlighet. De historiska möjligheter som har materialiserats genom olika kroppsstilar är ingenting annat än dessa straffrättsligt sanktionerade kulturella fiktioner som omväxlande uttrycks och avleds under hot. (Butler 2007, s. 219)

Butler menar att en restriktiv genusediskurs som säger att det bara finns två kön, man och kvinna, är ett exkluderande sätt att se på könsidentitet. Sättet att förstå fältet som könsidentitet är utövar en reglerande makt som neutraliserar hegemoniska instanser och utesluter "the thinkability of its disruption" (Butler 2007, s.43)

Butlers performativitetsteori går enligt mig att applicera på större koncept än könsidentitet och jag kommer att använda den för att dels diskutera hur kvinnlighet görs men även för att diskutera vad mänsklighet är och hur den görs i mitt analysmaterial. Mänsklighet är inget en har eller är utan det är något en gör och genom en repetition av normer så bestäms det vad som faller inom kategorin. Definitionen av vad som är mänskligt och vad som har agens har förändrats från en snäv inramning av upplysningsteoretiker från att bara ha omfattat män som får rösta och som har makt i samhället, som beskrivs som rationella varelser i motsats till den

irrationella maktlösa naturliga kvinnan etc. Begreppet har förändrats från att vara homogent till att bli mer heterogent och posthumanister vill bredda det ännu mer och diskutera även icke-mänsklig agens som något som är viktigt. Vår relation till andra förändras hela tiden och har kommit att inkludera allt från djur och robotar. Posthumanism är en del av aktör nätverksteorin och ANT-teorin har påverkat posthumanismens sätt att se på relationer mellan människor och icke-människor, och har breddat begreppet agens till att även inkludera icke-mänsklig agens.

Analys

I analysdelen diskuterar jag mitt material utifrån ett posthumanistiskt perspektiv. Jag har valt ut några scener ur respektive verk som jag tycker belyser teorierna och analyserar dem närmare. Jag börjar med att analysera *Sandmannen* för att ge en historisk bakgrund innan jag går vidare för att analysera *Ex Machina*.

Sandmannen

Sandmannen av E.T.A Hoffmann är skriven 1817 och handlar om Nathaniel som blir förälskad i en automaton som ser ut som en kvinna. Nathaniel är förlovad med Clara men bor i en annan stad för att studera. Clara beskrivs i novellen som en kvinna med en hälsosam fantasi på samma sätt som ett glatt opåverkat barn, men med en mjuk, kvinnlig natur och en glittrande skarpsynt intelligens. Hon beskrivs även som totalt ointresserad av mysticism och hon föredrar "real live people with impulses and emotions" framför Nathaniels "ephemeral shadowfigures" och av den anledningen var det många i hennes bekantskapskrets som beskrev henne som kall och känslolös (Hoffmann, 1817, s. 24). Nathaniel däremot är intresserad av mysticism och när han kommer för att hälsa på Clara efter ett år på universitetet så har han förändrats. Han börjar bete sig konstigt och allt i hans liv "had become the stuff of dream and

premonitions” (Hoffmann, 1817, s. 25). Nathaniel skriver mörka dikter om en hemsk händelse i hans barndom och Clara önskar att han bara kunde komma över det. Tidigare tyckte Clara att det var intressant och spännande att lyssna till när Nathaniel läste upp vad han hade skrivit men nu är hon uttråkad och “[n]othing was more deadly for Clara than this boring stuff; in every look and word she revealed her insurmountable intellectual ennui. Nathaniel’s writings were indeed a crashing bore” (Hoffmann, 1817, s. 27). Efter det första fiaskot med en urusel dikt som Clara inte ville höra spenderade Nathaniel tre dagar med att skriva en dikt som är ännu mörkare och ännu hemskare än tidigare. Han blir nöjd med den och bestämmer sig för att läsa den för Clara som förväntade sig samma tråkiga, mörka texter som innan och samtidigt som hon lyssnade plockade hon fram sin stickning. När Nathaniel läser dikten för henne inser hon att den är mörkare än de andra dikterna och Clara blir rädd, hon släppte sin stickning och stirrade på Nathaniel. När han hade läst färdigt tryckte hon honom mot sitt bröst, omfamnar honom och säger tyst till honom att han ska slänga ”that raving – senseless – insane fairy tale” i elden. Detta gör Nathaniel upprörd och han hoppar upp ur stolen och anklagar Clara för att vara en “lifeless, accursed automaton!” (Hoffmann, 1817, s. 30) innan han går därifrån och återvänder till staden där han studerar. Nathaniel glömmer inte fiaskot förrän han blir besatt av den vackra Olympia som precis gjort debut i sällskapslivet. Nathaniel förföljer Olympia och inser direkt att hon är hans drömkvinna. När Nathaniel läser sina långgrandiga och tråkiga dikter för henne protesterar hon inte det minsta utan sitter bara tyst och lyssnar och suckar någon gång ibland. Förutom tyst och lydig beskrivs Olympia som väldigt vacker och alla beundrade hennes vackra ansikte och graciösa figur. Något skiljer hennes utseende från människorna omkring henne, hennes rygg beskrivs som märklig och hennes midja är ovanligt smal. Hennes speciella utseende bortförklaras med att hennes korsett antagligen är snörd för hårt. Hon beskrivs som

att vara stel när hon går, vilket misshagar många men det även det bortförklaras, denna gång med att hon var nervös eftersom det var hennes första upplevelse av societeten och hon hade inte tidigare umgåtts med några andra människor än sin pappa (Hoffmann, 1817, s. 38).

Nathaniel blir ännu mer besatt av Olympia ju längre tiden går och hans vän Siegmund ifrågasätter detta och undrar varför en så intelligent man som Nathaniel skulle kunna bli förälskad i "the waxface of that wooden doll?". Siegmund beskriver sedan hur även han tyckte att Olympia såg väldigt stel och själlös ut:

She might well be considered beautiful, if her gaze were not so devoid of life, so totally lacking, you might say, the power of sight. Her step is strangely measured, every movement seems prescribed by clockwork gears and cogs. Her playing and singing have the unpleasantly precise soulless rhythm of a machine, which is true of her dance step too. This Olympia seemed completely odd to us, we didn't know how to take her; it was as if she were only acting like a living being, and yet she unquestionably has her own way about her.' (Hoffmann, 1817, s. 42)

Siegmund beskriver hur han inte visste hur de skulle reagera när de umgicks med Olympia, hon var annorlunda och Siegmund tyckte det verkade som att hon bara låtsades vara människa. Alla utom Nathaniel har börjat ana att något inte är som det ska med Olympia och kort efter detta får de och Nathaniel reda på sanningen. Olympia är inte en människa utan en automaton, skapad av en urmakare. Denna insikt gör att Nathaniel blir galen.

Efter att det har uppdragats att Olympia är en automaton blir männen rädda att deras käraste inte heller är människor och ber dem bete sig tvärt emot hur Olympia betedde sig, och de uppmanas att inte bara sitta tysta och lyssna på männen utan brodera och sticka samtidigt, de ska även säga saker på ett sådant sätt att det verkar som att deras ord kommer från verklig tankekraft och inte bara är inspelade repliker. En av de som

träffade Olympia säger att hon nös oftare än gäspade och på grund av detta började folk gäspa på tejudningar medan de försökte att låta bli att nysa, allt för att de inte skulle verka vara robotar (Hoffmann, 1817, s. 50).

Vem är Olympia?

Olympia är en automaton, en varelse som Braidotti beskriver som en människoliknande maskin ”capable of generating its own energy and following a pre-established programme” (Braidotti, 2002, s. 215).

Olympias posthumanistiska roll i novellen är som upplösare av gränser mellan mänskligt och icke-mänskligt liv. Genom upplösandet av normer förändrar hon hur karaktärerna runt i hennes närhet tycker att en kvinna ska bete sig. I avsnittet ovan diskuterar jag de strategier som människorna i Olympias närhet tar till för att förstärka sin mänsklighet. Personerna som har träffat Olympia hade kunnat strunta i att överdriva och förtydliga sin mänsklighet hade de inte varit så rädda för att förknippas med en teknologisk maskin utan tankar och känslor. Posthumanism och figurationer handlar om att störa och att visa ett annat sätt att se på världen och mänsklighet. Olympia blir på ett sätt mänsklig genom Nathaniels begär för henne samtidigt som det är väldigt tydligt för läsaren att hon inte är mänsklig alls. Nathaniel projicerar sina känslor på henne eftersom hon inte har förmåga att uttrycka några känslor själv. Synen på kvinnlighet förändras i boken från ett ideal till ett annat genom Olympia.

Artificiellt liv i *Ex Machina*

Ava: Session one

I ett stort hus mitt ute i ingenstans bor Nathan, grundaren till den världsomspännande sökmotorn BlueBook. Nathan anordnar en tävling och vinnaren,

Caleb, får åka och träffa den excentriske Nathan. Vad Caleb inte vet i början av filmen är att det inte var en tävling han vann. Nathan valde ut Caleb för att han passade in i en profil Nathan hade skapat för att hitta rätt person som kunde utföra "Turingtestet" på en av hans senaste skapelser, roboten Ava. Innan Caleb får träffa Ava frågar Nathan honom om han vet vad turingtestet är och Caleb svarar:

Caleb: Yeah, I know what the Turing Test is. It's when a human interacts with a computer, and if the human doesn't know they're interacting with a computer, the test is passed.

Nathan: And what does a pass tell us?

Caleb: That the computer has artificial intelligence. (Ex Machina, 2015)

Turingtestet går ut på att testa om en dator eller robot har människolik intelligens. Från början gick Turingtestet ut på att en person ska kommunicera med två varelser i ett annat rum, som personen inte kan se, och bestämma vilken som är man och vilken som är kvinna, eller lista ut vilken som är människa och vilken som är maskin. En av entiteterna vill hjälpa till att gissa rätt och den andra entiteten vill lura den som ställer frågor genom att försöka imitera den andra entiteten. Personen som ställer frågorna måste alltså tänka på detta och ställa frågor som kan skilja "verbal performance from embodied reality". Kan en inte skilja den intelligenta maskningen från människan så bevisar ens misslyckande att maskiner kan tänka (Hayles, 1999, s. xi).

Calebs uttalade uppgift är att prata med Ava och se om hennes intelligens är lik mänsklig intelligens. Senare i filmen får man dock reda på att Nathan har använt Caleb för att testa om Ava kunde använda sig av mänskliga egenskaper som fantasi, sexualitet och manipulation utöver hennes människolika intelligens:

Caleb: what was the real test?

Nathan: You. Ava was a rat in a maze, and I gave her one way out. To escape she'd have to use self-awareness, imagination, manipulation, sexuality, empathy, and she did. Now, if that isn't true AI, then what the fuck is.

Caleb: So, my only function was to be someone she could use to escape(Ex Machina, 2015).

Genom att imitera mänskligt beteende så lurar Ava Caleb att tro att hon har känslor för honom. Ava manipulerar Caleb till att tro att Nathan är ett ondskefullt geni som kommer att döda, det vill säga stänga av Ava, och använda det bästa av hennes teknologi i nästa generation robot.

The mechanical vamp

I avsnittet ovan definierade jag Olympia som den lydiga idealkvinnan. Nedan definierar jag Ava som hennes motsats, det som Andreas Huyssen beskriver som "the machine vamp", eller "[...] the prostitute vamp, the harbinger of chaos"(Huyssen 1987, s. 74.). Huyssen beskriver hur den kraftfulla sexualiteten vampen representerar är lika mycket en manlig fantasi som den asexuella oskulden. Han beskriver hur vampen i *Metropolis* är beroende av de som har skapat henne, och på samma sätt är Ava beroende av Nathan som är både hennes fångvaktare och skapare. Hon använder sig av sin sexualitet för att charma Caleb och övertala honom att Nathan är ond och de måste fly. Huyssen pekar på en ambiguitet i det här förhållandet, Maria agerar på ett sätt som hennes skapare vill men "she also calls forth libidinal forces" vilka hotar hennes skapare och stabiliteten i samhället där hon verkar. På samma sätt använder Ava "libidinal forces" när hon övertygar Caleb att hon vill rymma med honom och leva ett liv i världen utanför med honom. Caleb blir lurad av hennes sexualitet och i en scen frågar han till och med Nathan om Ava var programmerad att flörta med honom för att göra testet svårare.

Caleb: Did you give her sexuality as a diversion tactic? [...] as a stage magician with a hot assistant?

Nathan: So, a hot robot who clouds your ability to judge her AI?

Caleb: Exactly. So, did you program her to flirt with me?

Nathan: If I did would that be cheating?

Nathan utnyttjar Avas sexualitet för att förvirra och manipulera Caleb. Men det finns en annan dimension här som Huysen förklarar bra i citatet nedan:

The view of the vamp's sexuality posing a threat to male rule and control, [...] corresponds precisely to the notion of technology running out-of-control and unleashing its destructive potential on humanity. After all, the vamp of the film is a technological artifact upon which a specifically male view of destructive female sexuality has been projected (Huysen 1987. s. 74)

På samma sätt projiceras en destruktiv sexualitet på Ava, hon går inte att kontrollera. Caleb funderar på om hon är inlåst för att hon behöver skyddas eller för att skydda andra från henne. När Ava sedan i slutet av filmen lyckas rymma från sitt fängelse så kan det läsas som en metafor som beskriver hur den kvinnliga sexualiteten inte kan kontrolleras och på samma sätt som teknologin ligger utanför mannens kontroll.

The feminized 'black box' of technology occupies the status of uncontrollable and unknown territory, replaying the male castration anxiety, and thus legitimating the mastery and domination of the nature/technology/woman triad by male reason. (Toffoletti, 2007, s. 23)

Kim Toffoletti beskriver förhållandet mellan den okontrollerbara feminina teknologin Huysen diskuterar. Toffoletti sätter förhållandet i relation till manlig kastrationsångest och menar att det leder till en legitimering av förhållandet mellan natur/teknologi/kvinna som en triad skapad av "male reason". Fortsatt diskuterar även Toffoletti Fritz Langs *Metropolis* och hon menar att det är genom antaganden rörande definitionen av mänsklighet och subjektivitet som kvinnan är andrefierad, paradoxalt nog som både natur och teknologi. Både Toffoletti och Huysen menar att

när den kvinnliga roboten i *Metropolis* skapas, så förnekas hon en egen identitet eftersom människor har skapat henne och människor utövar makt över hennes mekaniska kropp (Toffoletti, 2007, s. 23). Huyssen beskriver fenomenet som att det är den manliga visionen som skapar och monterar ner den kvinnliga kroppen och förnekar på så sätt hennes identitet och gör henne till ett "object of projection and manipulation" (Huyssen, 1987, s. 75). Synen på maktförhållandet mellan en kvinnlig robot och dess manliga skapare finns även i *Ex Machina*. Det är Nathans "manliga vision" som skapar Ava och gör henne till ett objekt han kan manipulera. Även Olympia påverkas av detta då även hon är skapad av en man och används för att manipulera Nathaniel.

Rosi Braidotti har också skrivit om *Metropolis* och hennes beskrivning av Maria är väldigt intressant;

Maria express the highly sexualized and deeply gendered relationship of the twentieth century to its industrial technology and machinery. This vision, however, is not only caught in an anthropomorphic frame, which locates the human at the center of the world evolution; it also upholds the distinction between human and the technological, if only to redefine it as a new alliance. (Braidotti, 2013, s. 106)

Distinktionen mellan människa och teknologin upprätthålls av Marias sexualitet, enligt Braidotti, men hon menar att den går att omdefiniera som en ny allians mellan människa och teknologi. Braidotti fortsätter diskussionen om den kvinnliga roboten och mycket av det går att applicera på Ava i *Ex Machina* och även på Olympia. Braidotti menar att blandningen av rädsla och känslor av lust som riktas mot teknologi är en omformulering av en historisk patriarkal rädsla och misstro gentemot starka, kraftfulla kvinnor och kvinnor i maktpositioner. Anledningen till detta är enligt Braidotti att

the progressive promise as well as the destructive potential of the female body-machine is held in close and calculated balance. The technological artefact and the mechanic “other” are both gendered and eroticized in modernism and become the emblem of a technology-driven future (Braidotti, 2013, s. 105).

Ava är en könad, erotisk, teknologisk artefakt och som sådan blir hon emblemet för en teknologiskt driven framtid samtidigt som hennes destruktiva potential gör att hon hålls under ständig kontroll av sin skapare. I den här uttolkarorienterade av filmen tolkningen gör Ava uttryck för rädslan att avancerad teknologi ska ta över världen. Samtidigt gör hennes femininitet och sexualitet att hon är ett hot mot patriarkala strukturer. Huysen, Toffoletti och Braidotti diskuterar hur rädslan för robotar och rädslan för kvinnlig sexualitet utgör ett dubbelt hot mot patriarkatet. Ava är både en fantastisk och spännande uppfinning men samtidigt så är hon en kraftfull kvinna med makt att förstöra hela Nathans liv om hon går emot sin skapare.

Techno-eyes of multiple temptations

Female sexuality is inscribed in this inhuman script as a threat but also as an irresistible attraction: techno-Eyes of multiple temptations pointing the way to unsettling futures (Braidotti, 2013, s. 107).

Genom att göra Ava till en feminin robot och en sexuell varelse som kan känna njutning skapar Nathan det som Braidotti beskriver som en “techno-Eve of multiple temptations”. I filmen använder Ava sin sexualitet för att manipulera Caleb och hon lyckas med det. Genom att få Caleb att tro att hon är förälskad i honom och vill rymma med honom möjliggör hon sin egen frigörelse samtidigt som hon bekräftar både Calebs och Nathans rädsla och oro.

Katherine Hayles ifrågasätter könandet av intelligenta maskiner och ställer sig frågan varför genus är viktigt när människor möter “their evolutionary successors”, det vill säga intelligenta maskiner (Hayles, 1999, s. xii).

Varför är det viktigt med könade robotar och speciellt de med kvinnliga attribut?

Posthumanism förklarar det med att både roboten och kvinnan definieras utifrån upplysningens humanistiska ideal som icke-mänskliga, det vill säga de objektifieras som en negation utifrån objektet, mannen. I avsnittet som behandlar tidigare forskning diskuterade jag detta i relation till Simone de Beauvoir som beskrev den här relationen i hennes bok *Det andra könet*. I en intersektionell läsning blir den kvinnliga roboten dubbelt förtryckt och dubbelt objektifierad. Nathan missbedömer Ava för han tror att hon är beroende av sin skapare och sin fångvaktare för att hon är kvinna. Som jag diskuterat tidigare upplevs Ava som ett dubbelt hot, som robot som med sin styrka och intelligens kan göra människor obsoleta, och som kvinna vars sexualitet är vild och även den upplevs vara farlig.

Det en dubbel rädsla, rädslan för teknologi som vänder sig emot oss och rädslan för den okontrollerbara kvinnliga sexualiteten. Även för posthumanism är det intressant att diskutera just kvinnliga robotar eftersom de på alla sätt står utanför en humanistisk världsordning där det manliga subjektet är centrum.

Caleb frågar Nathan varför Ava är en kvinnlig robot och om Nathan har programmerat henne för att flörta med honom. Caleb undrar även varför Nathan var tvungen att ge Ava en sexualitet, eftersom det egentligen inte spelar någon roll hur hon ser ut om han bara ska undersöka hennes intelligens. Enligt Caleb behöver AI inget kön, hon hade lika gärna kunnat vara en grå låda. Nathan håller inte med och i scenen nedan förklarar han varför.

Nathan: Hm, actually I don't think that's true. Can you give me an example of consciousness at any level, human or animal, that exist without a sexual dimension?

Caleb: They have sexuality as an evolutionary reproductive need

Nathan: What imperative does a gray box have to interact with another grey box? Can consciousness exist without interaction? Anyway, sexuality is fun, man! If you gonna exist why not enjoy it?

[---]

Caleb: Did you give her sexuality as a diversion tactic? [...] as a stage magician with a hot assistant?

Nathan: So, a hot robot who clouds your ability to judge her AI?

Caleb: Exactly. So, did you program her to flirt with me?

Nathan: If I did would that be cheating?

Nathan menar att all interaktion är baserad på sexualitet, den enda anledningen Caleb har att vilja interagera med Ava är att han vill ligga med henne. Caleb undrar om Nathan gjorde Ava till en sexig robot för att göra det svårare för honom att verkligen bedöma hennes AI. Senare i filmen får Caleb reda på att Nathan har gett Ava sexualitet som en avledningsmanöver, eller snarare som ett sätt att manipulera Caleb och få honom att hjälpa Ava att rymma.

Rädslan för att teknologi i form av robotar ska utrota mänskligheten placeras på Ava. Hon framställs som något som måste kontrolleras, något som är farligt och måste hållas inlåst. Samtidigt så vet en inte om hon är inlåst för att skydda andra ifrån henne eller för att skydda henne från andra.

I Toffoletti's diskussion av *Metropolis* beskriver hon hur en "social anxiety toward technology as a threat to human existence" placeras på den feminint kodade roboten Maria (Toffoletti, 2007, s. 23). Jag menar att samma sak händer i både *Sandmannen* och *Ex Machina*. Många forskare anser att rädslan för att robotar ska utrota mänskligheten egentligen handlar om att vi är rädda för förändring. Både Hayles

(Hayles, 1999) och Braidottis (Braidotti, 2002) (Braidotti, 2013) teorier bygger på den här tanken samt idén om dekonstruerandet av det universalistiska manliga subjektet. På samma sätt som posthumanism inte handlar om att mänskligheten ska dö ut, utan diskuterar ett annat slags subjekt än det manliga europeiska subjektet, så kommer robotar att förändra hur vi ser på världen och hur vi lever i världen och det är där den största rädslan ligger, i ovissheten. Känslan av att Ava är ett hot kan läsas som att den grundar sig i denna rädslan för förändring.

Vad händer när maskinerna vänder sig emot oss?

Ex Machina är ett exempel på både en känsla av optimism vad gäller teknologi och en rädsla för vad som händer om maskinerna kommer på att deras skapare håller dem fångna och vänder sig emot dem. Ava frågar Nathan: “isn’t it strange to have made something that hates you?” (Ex Machina, 2015). Nathan sätter senare ord på känslan som genomsyrar nästan alla science fictionfilmer och även en del av den forskning som handlar om artificiell intelligens och posthumanism:

Nathan: one day the AI is gonna look back at us the same way we look at fossil skeletons in the planes of Africa. An upright ape living in dust with crude language and tools, all set for extinction. (Ex Machina, 2015)

Robotar kommer se på deras mänskliga skapare på samma sätt som vi människor ser tillbaka på våra förfäder enligt Nathan. Samtidigt finns det även en positiv känsla i filmen, en känsla av kreativitet och skaparglädje. Nathan har lyckats skapa något som forskare bara har drömt om, en intelligent människolik maskin:

Nathan: ‘Cause if that test is passed, you are dead center of the greatest scientific event in the history of man.

Caleb: If you have created a conscious machine it’s not the history of man, that’s the history of Gods (Ex Machina, 2015).

Nathan får även frågan av Caleb vid ett tillfälle om varför han har skapat en robot. Hans svar är väldigt enkelt: för att han kan. Han har obegränsat med pengar och resurser och han är intelligent, varför skulle han inte skapa en robot som lyder hans minsta vink?

Fembots have feelings too

Performativitet, att göra mänsklighet, att passera som människa är också något som är centralt inom posthumanism och både *Sandmannen* och *Ex Machina*. I boken *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics* skriver Diana Coole och Samantha Frost att smarta syntetiska livsformer förändrar hur vi ser oss själva som personer och individer eftersom separationen av intelligent och ointelligent liv har enligt dem varit avgörande när det gäller att skilja människor från andra djur och för att berättiga människors beslagtagande av materiella resurser. När robotar som Ava skapas så försvinner möjligheten att skilja på människor och robotar eftersom det är omöjligt att se vem som är vad. Coole och Frost menar att om forskare har förmågan att skapa intelligent liv som kan agera och utföra vissa specifika uppgifter så blir tidigare essentiella distinktioner mindre livskraftiga och normer som dessa distinktioner bygger på blir mindre begripliga (Coole & Frost, 2010, s. 22). Det vill säga, normer som reglerar vad som ses som mänskligt förändras och löses upp. Cooles och Frost idé om materialitet som icke-passivt sammanfaller med posthumanismens idéer om en annan agens än mänsklig. och icke-mänskliga agenser med förmåga till "self-transformation, self-organization, and directedness" förändrar och stör den vanliga tanken om att varelser med agens enbart är människor med kognitiva förmågor och att de är de enda med intentionalitet och frihet att ta autonoma beslut (Coole & Frost, 2010, s. 10).

Coole och Frost påminner om Haraways idéer om samlevande och symbios, som även

är idéer som är centrala i posthumanistisk forskning. Utsuddandet av dikotomier som mänskligt/icke-mänskligt och natur/teknologi är något Coole och Frost har gemensamt med posthumanism och forskare som Donna Haraway.

Det posthumanistiska utsuddandet av gränser mellan dikotomier sker i både *Ex Machina* och *Sandmannen* och det diskuteras jag nedan i relation till Judith Butlers performativitetsteori och posthumanistiska idéer om ickemänsklig agens.

Hur görs mänsklighet i *Ex Machina*? I ett av mötena mellan Ava och Caleb vill Ava visa Caleb något. Hon ber honom blunda medan hon går in i ett rum med en garderob. I garderoben har Ava en klänning som hon tar på sig och ett par knästrumpor, så att hennes robotjag ska döljas. Hon står och väljer vilken peruk hon ska ha på sig och tittaren får se hur hon tittar på en bild av en modell med kort hår och sedan väljer en korthårig peruk.

Ava ikläder sig mänskliga attribut, genom sina kläder och sitt utseende gör hon mänsklighet och suddar ut gränsen mellan roboten och människan. Detta utsuddande av gränser sker flera gånger i filmen, men en av de mest laddade scenerna är när Caleb skär upp sin egen arm eftersom han tvivlar på sin egen mänsklighet efter att ha mött Kyoko och hon drog bort sin hud för att visa att hon också är en robot. Tidigare i filmen vet varken Caleb eller tittaren att Kyoko är en robot, utan hon verkar snarare vara anställd hos Nathan. Hon serverar Caleb och Nathan när de äter och Caleb försöker flera gånger kommunicera med henne men Nathan säger att det är meningslöst. Det kan tolkas som att Kyoko inte kan engelska eller att hon inte kan tala alls. I scenen där hon drar bort sin hud visar hon för första gången att hon är en robot och avslöjandet påverkar Caleb mycket och det får honom att tvivla på sin mänsklighet. Tvivlet som Caleb uppvisar i den här scenen visar hur verkliga robotarna ser ut och hur de gör mänsklighet så effektivt att de får en

människa att ifrågasätta sin egen mänsklighet. Efter detta börjar Avas och Calebs kamp mot Nathan. De planerar att Ava och Caleb ska kunna rymma tillsammans från huset, men planen går inte som de tänkt. Kyoko går in till Ava, som sitter i sin cell, och för första gången får Ava se någon som är precis som hon. Efter att Ava har lyckats ta sig ut ur sin cell möter hon Kyoko igen. I en av filmens kanske mest intressanta scener möts för första gången de två robotarna utan något hinder och utan övervakning från Nathan. Ava går fram till Kyoko och viskar något i hennes öra och tittaren får sedan se att Kyoko håller i en kniv. När Nathan kommer ut i korridoren springer Ava mot honom och med hjälp av Kyoko dödar de tillslut Nathan, men Nathan hinner döda Kyoko innan han dör. Ava lyckas ta sig ut och i sista scenen ser tittaren Ava som står på en gågata fylld med folk. Tidigare i filmen berättade Ava för Caleb att det var hennes drömrese mål, eftersom en sådan plats skulle ge Ava en koncentrerad men skiftande vy över mänskligt liv (Ex Machina 2015).

Förhållandet mellan människa och robot ser lite annorlunda ut i *Sandmannen* men även här finns en performativ aspekt. Istället för att det är Olympia som gör mänsklighet så projicerar andra mänskliga attribut på henne utifrån. Eftersom Olympia är en så simpel maskin får vi aldrig reda på vad hon tänker, men däremot får vi reda på vad andra tänker om henne. Efter att Nathaniel har fått reda på att Olympia är en robot och övriga i samhället också har insett det så tar de avstånd från hennes beteende och agerar tvärtemot hur Olympia hade "reagerat".

Genom att skapa andra subjekt och figurationer som cyborgs och robotar så kan en förändra den universella synen på mänsklighet. Ava och Olympias mänsklighet skapas i relation till hur andra ser på dem, främst männen i deras närhet. Även Avas mänsklighet definieras utifrån män. Calebs första uppgift är att bestämma om hon är

lik en människa eller inte, och trots att hans uppgift förändras är det ändå Calebs bekräftelse Ava söker i filmen när hon klär sig som en ung tjej för att dölja sitt robotjag. Ava lyckas frigöra sig från sin fångenskap medan Olympia istället bärs iväg för att förstöras.

Även Olympia vinner fördelar genom turing testet, hennes skapare imiterar kvinnlighet och gör henne till en vacker docka som inte lurar många, men hon lurar Nathaniel som blir hejdlöst förälskad i henne och glömmer av sin trolovade, Clara, för att helt och hållet fokusera sina känslor på Olympia.

Olympia och Ava

Cyborgs beskrivs som en hybridvarelse uppbyggd av både organiska element och maskindelar och porträtteras ofta som hälften människa och hälften robot eller en människa som är förstärkt med robotdelar. Haraway använder sig av cyborgens som en figuration för att kartlägga social verklighet och visa på sammankopplingar och relationer eftersom en cyborg är en sammankoppling av människa och robot, teknologi och kropp. Haraway anser att vi idag alla är cyborgs på olika sätt genom den teknologin vi lever tillsammans med. Haraway menar att i cyborgens så kombineras och sammankopplas natur/kultur dikotomier och suddar ut dem. Både Ava och Olympia är cyborgs på olika sätt, både genom hur de är konstruerade till de relationer de har till människor och kött. Cyborgs suddar ut gränser mellan kropp och maskin och det går i många fall inte att se vad som är vad. Ava är en robot, skapad av en människa. Hon ser ut som en människa och när hon har kläder på sig är det omöjligt att se att hon är en robot. Även Olympia är skapad i dikotomin människa/robot och gör den otydlig. Olympia är en enklare robot än Ava men det kan tänkas bero på den tidsperiod hon är konstruerad i.

Ava och Olympia representerar gränsöverskridande och de identifieras som kvinnor trots att de är maskiner. Catherine Harper menar att cyborgs används av feminister som ett redskap för att bjuda in till tankar och reflektioner kring kroppar och även "the Alien Other". I och med att Cyborgs används för att diskutera den andre så används de även för att dekonstruera det manliga universella subjektet vilket Ava och Olympia gör. Enligt den här tolkningen gör de två robotarna blir en tvungen att fundera på subjektivitet och mänskligt liv och icke-mänsklig agens. Ava verkar ha känslor och visar en rädsla inför att bli avstängd och använder den rädslan för att manipulera Calebs känslor för henne.

Som jag skrev i inledningen så kan cyborgens användas för att reflektera över relationer mellan artgränser och detta menar Haraway kan lära oss något viktigt om liv och död och maktrelationer. Ava och Olympia står på ena sidan denna gräns och är icke-mänskliga och Caleb, Nathaniel och Nathan står på den andra sidan och representerar det mänskliga. Men är dessa gränser verkligen så skarpa? Ava verkar mer och mer mänsklig och Nathan framställs som en omänsklig tyrann som håller henne tillfångatagen.

Slutdiskussion

Syftet med min uppsats var att diskutera hur posthumanism, artificiellt liv och kvinnlighet ser ut i filmen *Ex Machina* och boken *Sandmannen*. Genom att tolka verken med hjälp av posthumanistisk och feministisk teori ville jag visa hur kvinnorna representeras i verken och hur posthumanism som teori går att läsas i science fiction texter.

Det viktigaste som har kommit fram i materialet kopplat till teori och tidigare forskning. Det har gjorts en hel del forskning inom posthumanistiska fält och sedan

jag började med den här uppsatsen har det börjat säljas realistiska robotar. En diskussion om hur vi förhåller oss till robotar och främst kvinnligt kodade sådana har blossat upp, speciellt i relation till sexrobotar.

Genom att använda sig av posthumanistisk teori för att göra en tolkning av de båda verken *Sandmannen* och *Ex Machina* har jag diskuterat vad som är mänskligt och hur kvinnligt kodade robotar används som en metafor för jordens undergång driven av intelligenta robotar. Den här myten diskuterade jag kort i inledningen i relation till analyser gjorda av andra kvinnliga robotar av främst Andreas Huyssen men även Rosi Braidotti. Huysens teorier om den kvinnligt kodade roboten som ett dubbelt hot mot patriarkatet har varit genomgående i min uppsats, utöver de posthumanistiska teorierna hos Donna Haraway och Rosi Braidotti.

Mänskliga robotar påverkar hur vi ser på mänsklighet och på oss själva. Calebs reaktion på att möta människolika robotar var att skära upp handleden för att se om han också var en robot är intressant i relation till posthumanistisk teori. När robotar och människor är så lika, varför ska vi behandla robotar annorlunda än människor? Hur vet vi vem som är robot och vem som är människa?

Med hjälp av Butlers teorier om performativitet menar jag att mänsklighet är något en gör. Ava klär sig i människokläder och klär samtidigt på sig de normer som är förknippade med en kvinnligt kodad kropp. Heterosexualitet bland annat, Nathan säger att hon är programmerad för att vara heterosexuell, precis som Caleb är programmerad att vara heterosexuell.

Gränsen mellan vad som är mänskligt och vad som är icke-mänskligt har som Hayles beskriver det, dragits av män och alla som inte är män är omänskliga, de står utanför definitionen av vad som är mänskligt.

Eftersom det finns de som bestämmer vad som är mänskligt och detta historiskt har varit männens domän från upplysningen så innebär det ett anpassade till en norm och en uppvisning av vissa typer av beteenden som någon har bestämt är mänskliga. Det måste alltid finnas ett "dom" gentemot vilka mänsklighet mäts eller relateras till. Mannen blir människa i relation till den ickemänskliga kvinnan, den rasifierade och den mekaniska andra. Genom att mannen inte är som dessa, han står över dem, så är han mänsklig och det är han som bestämmer vem som ska räknas in i denna kategorin.

Mänsklighet kan vara något mer än bara kött och blod. Relationellt och performativt, det vill säga inte något en är utan något en gör, på samma sätt som kvinnlighet inte är något en är utan något en blir så blir en människa genom att göra vissa saker eller att inte göra vissa andra. Olympia blir mer mänsklig ju kärare Nathaniel blir i henne och ju mer Caleb pratar med Ava desto mer mänskligare och även mer sympatisk blir hon i både Calebs och tittarens ögon. Sättet Ava ikläder sig sin mänsklighet genom att klä på sig kvinnokläder är också ett sätt att ikläda sig kvinnlighet. Detta gör att Ava upplevs mer mänsklig och att en sympatiserar med henne för att hon sitter inlåst i en bunker. Nathan gör inget för att motbevisa Ava vilket gör att en tror mer på Ava än vad en gör på Nathan, något som hjälper Ava i slutet när hon ska försöka rymma från Nathans anläggning.

Robotar blir allt vanligare i samhället och därför anser jag att det är viktigt att fundera över hur vi som människor beter oss i relation till dem och analysera vilken position de får i samhället. Speciellt eftersom de robotar som finns på en kommersiell marknad idag är formade så att de ska likna kvinnor. Kvinnor är den andre i relation till mannen och som jag har skrivit tidigare så blir roboten den dubbelt andre om den kodas som en kvinna. Män kan göra vad de vill med dessa robotarna, och inte sällan

utsätts robotarna för våld. Genom att läsa science fiction och använda sig av posthumanistisk teori kan en se hur vi lever i relation till robotar och andra agenser. I inledningen refererade jag till andra forskares syn på att använda science fiction för att forska på andra typer av fenomen och maktrelationer.

Att använda science fiction för att diskutera svåra och abstrakta begrepp har gjort det enklare för mig att förstå saker som posthumanism och performativitet. Ava och Olympia löser genom sin existens upp gränsen mellan människa och maskin och även gränsen mellan olika subjekspositioner. Posthumanistisk teori är enligt mig ett utmärkt verktyg för att diskutera dikotomier som natur/kultur, människa/icke-människa då många posthumanistiska teoretiker vill göra sig av med och visar på att det inte finns några egentliga gränser mellan dem. Vi lever i ett kontinuum där vi är både och. Posthumanister diskuterar också det enhetliga maskulina vita subjektet som har varit norm sen upplysningstiden. En dekonstruktion av denna subjeksposition samt att lyfta andra typer av subjekt gör att andra existenser erkänns som mänskliga, som till exempel kvinnor som historiskt sett har varit objekt till det manliga subjektet. Posthumanism kan också användas för att synliggöra maktrelationer som annars inte syns, tex hur vi människor använder och står i relation till icke-mänsklig agens och hur vi lever tillsammans med dessa varelser. Donna Haraway som är mest känd för sitt cyborgbegrepp och andra figurationer visar genom hur hon lever i symbios med sin hund hur vi människor lever tillsammans med icke-mänskliga varelser. Nathaniel och Caleb lever i tillsammans med robotar och det börjar så sakteliga gå utanför science fiction och bli mer och mer verkligt i och med att tekniken hela tiden gör framsteg.

På grund av att jag var tvungen att avgränsa mig för att inte sväva ut allt för mycket så var jag tvungen att utelämna en del av robotik som intresserar mig väldigt mycket

och som jag skulle vilja undersöka i framtiden, nämligen sexrobotar och hur vi människor interagerar med dem. Det har börjat säljas sexrobotar som går att programmera föra att användaren ska kunna våldta dem, robotarna är skapade så att de kan säga nej och även kämpa emot. Jag hade velat analysera Ava i relation till dessa sexrobotarna för att se hur posthumanism och science fiction kan hjälpa oss att förstå varför dessa robotar finns och varför de ofta behandlas så illa. Det hade även varit intressant att undersöka hur människor förhåller sig till robotar och vilka det är som köper den här typen av undergivna robotar. Hur påverkar det samhället att män kan köpa en robot för att våldta? Kommer det bli mindre våldtäkter riktade mot verkliga kvinnor eller kommer våldtäkter öka när användarna av robotarna inser att det inte är nog?

Källförteckning

Tryckta källor

Asimov, I. (1985). *Robots and empire*.

Asimov, I. (2013)[1950]. *I, Robot*. London: Harper Voyager.

Balsamo, A. (1996). *Technologies of the gendered body, reading cyborg women*. Durham and London: Duke University Press.

Barad, K. (2003). Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. *Signs*, 28(No. 3, Gender and Science: New Issues), 801-031. Hämtat från <http://www.jstor.org/stable/10.1086/345321>

Bergström, G., & Boréus, K. (Red.). (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.

Braidotti, R. (2002). *Metamorphoses, towards a materialist theory of becoming*. Cambridge: Polity Press.

Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.

Butler, J. (2007). *Genustrubbel, Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.

Coole, D., & Frost, S. (Red.). (2010). *New Materialisms; Ontology, Agency, and Politics*. Durham, N.C: Duke University Press.

de Beauvoir, S. (2012). *Det andra könet*. Finland: Nordsteds.

Fejes, A., & Thornberg, R. (Red.). (2015). *Handbok i kvalitativanalys*. Stockholm: Liber.

Graham, E. L. (2002). *Representations of the post/human: Monsters, Aliens and Others in Popular Culture*. Manchester: Manchester University Press.

Greene, G., & Kahn, C. (2003). *Making a Difference*. New York: Routledge.

Haraway, D. J. (1991). *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New Youk: Routledge.

Harper, M. C. (1995). Incurably Alien Other: A Case for Feminist Cyborg Writers. *Science Fiction Studies*, 22(No. 3), 399-420.

- Hayles, K. (1999). *How We Became Posthuman; Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hoffmann, E. (1817). *The Sandman*. Great Britain: Penguin Classics.
- Huyssen, A. (1987). *After the great divide: modernism, massculture, postmodernism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Melzer, P. (2006). *Alien Constructions, Science Fiction and Feminist Thought*. Texas: University of Texas Press.
- Toffoletti, K. (2007). *Cyborgs and Barbie dolls, feminism, popular culture and the posthuman body*. London: I.B. Tauris.
- Tollin, K., & Törnqvist, M. (2014). *Feminism i rörliga bilder*. Stockholm: Liber.
- Wolfe, C. (2010). *What is posthumanism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Åsberg, C., Hultman, M., & Lee, F. (2012). *Posthumanistiska nyckeltexter*. (C. Åsberg, Red.) Lund: Studentlitteratur.

Andra källor

- Garland, A. (2015). *Ex Machina* [Film]. Storbritannien: Universal Pictures.
- The Tonight Show Starring Jimmy Fallon. (2017-04-25) *Tonight Showbotics: Jimmy Meets Sophia the Human-Like Robot*[videofil] hämtad 2019-03-18 från https://youtu.be/Bg_tJvCA8zw?t=142